



INNOVATIIVNE EESTI EESTI KEELE ABIL

VI keelefoorum Tallinnas

Eesti keelenõukogu on iga kahe aasta tagant kutsunud avalikkust kokku, et arutada keelevaldkonna sõlmküsimusi ja koos aru pidada, kuidas tagada eesti keele mitmekülgne areng ja kestlikkus. Foorumite tähelepanu keskmes on olnud nii üldhariduskoolid kui ka kõrgkoolid, eesti keel välismaal, aga ka mitmekeelse Eesti vajadused ja väljakutsed.

Foorumitevahelist aega on keelenõukogu kasutanud selleks, et korraldada oluliste teemade käsitlust seminaridena nii spetsialistide kui ka huvigruppidega, et koguda teavet ja teavitada, sõeluda keelevaldkonnale olulistest tegevustest välja arendamist ja jätkutegevusi eeldavad algatused. Seminaridel on tähelepanu keskmes olnud eesti keel teaduses, üldhariduskoolis ja kõrgkoolis, keelekorraldus ja terminoloogia. Väljasõiduseminaril Narvas kohtuti koolijuhtide, õpetajate ja õpilastega, et kohapeal arutada muukeelse gümnaasiumi üleminekut osalisele eestikeelsele õppele.

10. oktoobril 2013 korraldas keelenõukogu Tallinnas järjekordse keelefoorumi, kus tähelepanu keskmes oli eesti keele positsioon innovatiivses ühiskonnas. Ühtlasi esitleti ka „Eesti keele arengukava 2011–2017” esimese kahe aasta tegevuste vahearuanne. Vahearuanne valmis Eesti keelenõukogu ning Haridus- ja Teadusministeeriumi koostöös, käsitledes kõiki eesti keele peamisi valdkondi: eesti keelekorraldust, eesti keele uurimist ja keelekogusid, keeletehnoloogilist tuge, eestikeelset üldharidust,

eesti keelt muukeelses üldhariduses, kutseharidusõpilaste eesti keele oskust, eesti keelt teaduses ja kõrghariduses, eesti keele piirkondlikke erikujusid, väliseestlaste keelt, keeleliste erivajadustega inimeste keelekasutust, eesti keelt teiste keelte kontekstis ja rahvusvahelist esindatust, keeleseaduse täitmise järelevalvet ja keeleteavitust.

Tänapäevastelt strateegilistelt dokumentidelt ja eelkõige nendest lähtuvalt tegevuskavadelt eeldatakse suhteliselt lühikese aja jooksul mõõdetavate tulemuste saavutamist, mis peaksid valdkonna või organisatsiooni viima uuele tasemele. Keele arendamise strateegilisel planeerimisel on selliste mõõdikute (indikaatorite) väljatoomine raske ja üleilmastumisprotsessis võib eesti keele alal edasiminekuks defineerida pigem seniste positsioonide säilitamist näiteks inglise keele pealetungi silmas pidades.

Traditsiooniliselt avas keelefoorumi Eesti Vabariigi president Toomas Hendrik Ilves pikema sõnavõtuga. President esitas oma kõnes küsimuse, kas see, mida Eesti riik ja me kõik oleme teinud eesti keele hoidmiseks, on tegelikult piisav. Väärtustades võrkeelteoskust, mis väikerahvaste esindajatele on vajalik ja omane, ei saa leppida olukorraga, kus näiteks mõttekoja teadlased kasutavad omavahelises vestluses eesti keelest ainult sidesõnu. President esitas ka üleskutse, et igauks peaks olema keeletehnoloogia valdkonnas, mida kõige paremini tunneb. Eesti keelel on elujõudu, kui see on üldarusaadav nii Eesti territooriumil

riumil kui ka kõikjal mujal maailmas, kus eestlased asuvad. Presidendi kõnes oli tähelepanu pööratud ka välismaal elavate eestlaste hõlmamisele eesti keele- ja kultuuriruumi.

Haridus- ja Teadusministeeriumi kantsler Janar Holm andis kohaletulnutele ülevaate ministeeriumi suundumustest keelevaldkonna arendamisel, rõhutades, et vahearuande näol on tegemist Vabariigi Valitsuse lauale jõudva asjatundliku ülevaatega eesti alal tehtust ja selle valdkonna probleemidest. Konkreetsetest saavutustest rõhutas Holm keeletehnoloogia arenguid, uusi väga mahukaid ja kaua oodatud sõnaraamatuid (Iris Metsmäe, Meeli Sedriku, Sven-Erik Soosaare „Eesti etimoloogiasõnaraamat” ja Silvi Vare „Eesti keele sõnapered”), huvi tõusu keelekorralduse vastu, uue emakeele riigieksami väljatöötamist ja rakendamist, muukeelse gümnaasiumi üleminekut osalisele eestikeelsele aineõppele jpm. Käesoleva artikli autori seisukoht on, et takerdumisi eesti keele akadeemiliste tervikkäsitluste väljaandmisel põhjustab paljuski ka teadustööde väärtustamissüsteem, mis soosib rahastusotsuste tegemisel pigem artikleid kui monograafiaid. Oma sõnavõtus rõhutas Holm ka vajadust prioriseerida keelevaldkonna tegevusi ning otstarbekamalt ja efektiivsemalt kasutada nii raha kui inimeste pädevust.

Eesti keelenõukogu esimees prof Birute Klaas-Lang tõi oma ettekande sissejuhatuses välja, et eesti keel on siirdunud täiesti uuenenud sotsiolingvistilisse keskkonda, mida iseloomustavad üleilmastumine, mitmekeelsus ühiskonnas, koolis, tööl ja perekonnas ning tehnoloogia areng. See, et väga paljude elus on kõrvuti kaks, kolm või ka rohkem keelt, on olukord, millega tuleb kohaneda. See, et Eesti ühiskond on mitmekeelne, on asjaolu, millega Eesti riik peab igal juhul arvestama. Kuidas sellises uuenenud olukorras tagada

eesti keele kestmine ja areng? Aruan- deperioodi saavutustena tunnustas Klaas-Lang lisaks eespool nimetatud arengutele veel edukat kõrgkooliõpiku- te kirjastamisprogrammi, mille käigus ilmus viimase kahe aasta jooksul 20 eri valdkonda hõlmavat bakalaureuseõppe üliõpilastele mõeldud õpikut. Kindlasti on põhjust head meelt tunda ka selle üle, et väliskõrgkoolides on praeguseks juba üle 1000 eesti keelt ja kultuuri õp- piva üliõpilase. Probleeme leidub aga ka valdkondades, mis esmapilgul pais- tavad väga edukatena. Nii pole näiteks suudetud koolitada keeletehnoloogili- seks uurimis- ja arendustööks vajalikul määral kvalifitseeritud tööjõudu; välja töötatud keeletehnoloogilistest proto- tüüpidest ei ole paljud jõudnud laia- tarbekasutusse – põhjuseks eestikeel- se turu väiksus. Muret teeb ka vähene huvi õpetajakutse vastu. Õpetajakooli- tus on olematu konkursiga; lõpetajatest (just Tallinnas) suur osa ei siirdu kooli: viimase kahe aasta jooksul läks 17-st TLÜ-s emakeele ja kirjanduse õpeta- ja erialal alustanud kooli tööle ainult kolm. Oleme justnagu nõiaringis: kur- dame õpetajate vähesuse üle, eraldame kõrgkoolidele õpetajakoolituseks suure arvu kohti, mis täituvad ilmselt õppuri- tega, kelle jaoks emakeeleõpetaja eriala ei ole esimene valik ja kes siis saadud tasuta kõrgharidusega siirduvad hoopis muus ametis leiba teenima. Rahulikku ja keskendunud õppimist muukeelses koolis on seganud asjaolu, et vene ema- keelega lapse haridusvõimaluste teema on jätkuvalt poliitilises tõmbetuules. Muukeelse hariduse põhiprobleeme on ka vähese eesti keele oskusega õpetaja- te suur arv. Keeleinspektsiooni kontroll tegi 2011. aastal kindlaks 1143 (86,9 %) nõuetele mittevastava keeleoskusega pedagoogi, neist enamik Ida-Virumaal. Ka 2012. aasta andmed olulist paranemist ei näidanud.

Väliseksperdina kommenteeris sei- ret Viini ülikooli fennougristika profes-

sor Johanna Laakso, paigutades Eesti keelevaldkonna arendamise rahvusvahelisse konteksti ja pakkudes oma retsensioonis just keeleteadlase vaatenurka. Laakso rõhutas oma vähest Eesti päeva- ja parteipoliitika dimensioonide tundmist, kuid suutis siiski oma kommentaarides osutada mõnele väga olulisele probleemile nii Eesti keelepoliitika kontseptsioonis tervikuna kui ka konkreetsetel vahearuanodes. Kuigi arengukava ja aruanded on suunatud eelkõige Eesti avalikkusele, võib välismaalasest lugeja jaoks jääda arusaamatuks eesti keele eelispositsioonide seadmise vajadus jm tegevused eesti keele kestlikkuse säilitamiseks. Laakso osutas väga õigesti, et Eesti keelestrateegia ei ole ainult Eesti asi ja et samasuguste probleemidega tegelevad ka teised Euroopa riigid. Samuti on põhjust nõustuda Laakso etteheitega, et keelepoliitilised dokumendid (seega ka eesti keele arengukava) on sageli makrotasandi dokumentidena liiga kauged üksiku keeleteadlase hoiakutest ja eelistustest, st ei peegelda üldistusi pakkudes tegelikku olukorda.

Eesti keelest teaduses ja innovatsioonis rääkis foorumil Eesti Teadusagentuuri juhatuse esimees Andres Koppel. Koppeli sõnul ohustab eesti keelt eelkõige emakeelne haritlane, kes oma keelest ei hooli ja levitab oma hoolimatust meedias avaliku kõnelejana; teiseks ohustavad seda ka need, kes töötavad eesti keele alal vastutustundetult või üleareuse agarusega. Kolmas ohuallikas on keeletehnoloogilises võidujooksus mahajäämine. Võõrkeelse õppe toomine kõrgharidusse on kvaliteedi tõstmiseks

paratamatu, sest eestikeelne kõrgharidus saab säilida ainult rahvusvaheliselt heatasemelist teadust tehes. Koppel analüüsis ka Eesti Teadusagentuuri võimalusi eesti keele edendamiseks teaduse keelena. Sellisteks hoobadeks on eestikeelse kõrgetasemelise teadustöö ja teaduse populariseerimise toetamine. Esineja tegi ettepaneku kehtestada uurimistoetuste aruannetes ka eestikeelse ülevaate kirjutamise kohustus.

Keelefoorumi lõpetas diskussioon „Eesti keel – innovatsiooni pidur või vedur?“, mida juhtis ajakirja Akadeemia peatoimetaja ja keelenõukogu liige Toomas Kiho ja kus said sõna teadlased ja innovaatorid kodu- ja välismaalt: Jevgeni Kabanov, Andres Koppel, Johanna Laakso, Karl Pajusalu, Urmas Sutrop ja Anna Verschik. Diskussioonist osavõtjatel kulus esmalt päris palju energiat innovatsiooni kui mõiste defineerimiseks, mis juhtis tähelepanu seigale, et emakeel on mõistete edasiandmisel oluliselt täpsem ja ühemõttelisem. Eesti keelel nähti piduri rolli, kui teadus piirduks ainult lokaalse nähtavusega. Kostis ka arvamusi, et teatud keeleline sulatus võib olla rahvale ja kultuurile isegi immuunsuskihiks. Valdavalt nägid disputandid ja aktiivselt osalev publik eesti keeles edasiviivat jõudu ka teaduse vallas, ressursid selleks on nii keele kasutajaskonnas kui ka keeles endas, näiteks võimalus mõelda teistsugustes kategooriates, mõelda uutmoodi.

BIRUTE KLAAS-LANG